

מנשרתחן שלמה

עיונים ופנינים בפרשה מבית מדרשו ושיעוריו של
הגאון הניקא רבינו שלמה יהודה בארי שליט"א

תשס"ו
97

פרשת ואתחנן

משה רבינו ביקש להיכנס לארץ בכדי שלא יגלו ממנה ישראל, ובכדי לבנות את ביהמ"ק וזוה לא יחרב לעולם

אָעֲבֵרָה נָא וְאָרְאָה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הֵרֶה הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְבֵּנוּ (ג, כה). ביאר הספורנו שרצה משה להיכנס לארץ בכדי להכריח כל יושבי כנען, כדי שלא יגלו ישראל ממנה, וכן רצה לתת בה את עיניו לטובה בברכתו, כדי שתהיה טובה לישראל לעולם, אבל מפני שכבר נשא הקב"ה ידו לזרות את ישראל בגלותם, לא זכה משה לקיים משאלתו ורצונו.

וכעין זה כתב המגלה עמוקות (פ' ואתחנן, אופן פו), שכאשר ראה משה את ביהמ"ק שעתיד ליחרב, אמר 'אעברה נא' לארץ כדי שיבנה ביהמ"ק על ידי, ועל ידי זה לא יהיה רשות לאלו המחבלים להצית אש במקדש¹, וזהו 'הרהר הטוב הזה והלבנון', שהוא ביהמ"ק (כמובא בגיטין נו ע"ב), והשיבו הקב"ה רב לך', שמדרגתך גבוהה מאוד, ואם תבא לארץ ישראל ויבנה המקדש על ידך, לא יהיה כלל רשות לנגוע בו (כמובא בסוטה ט ע"א שלא שלטו שונאים במעשי ידי משה), אם כן ישראל יאבדו ח"ו כשיחטאו (כמובא באיכ"ר ד, ד, יד), לכן 'אל תוסף'.

אילו היה משה נכנס לא"י היה מבטל את יצר העבודה זרה

ובפרשת דרכים (דרך הקודש דרוש ח) הביא בשם מדרש, שאילו היה משה רבינו נכנס לא"י, לא היה נחרב בית המקדש, ואף לא היתה אומה ולשון שולטת בישראל, וביאר, שאף על פי שאמרו חכמים (בסוטה שם) אף על דוד שלטו שונאים במעשי ידיו, ולמדו זאת ממה שכתוב (באיכה ב. ט) 'טִבְעוּ בְּאָרֶץ שְׁעָרֶיהָ', ומשמע שלא יהיה קיים לעולם, אלא שיטבע ויגנז בארץ², אלא שבענין משה רבינו ע"ה הדבר שונה, כי אם הוא היה נכנס לא"י, היה לו את זכות א"י והיה מבטל את יצר העבודה זרה, שהוא אשר גרם לנו לגלות מארצנו, כמ"ש (בישיעה כח. ט) 'כִּי יִצְרָה הַמִּצְעָה מִהַשְׁתַּרְעַי', וכמו שאמר רבי יהודה אמר רב במסכת שבת (בדף נו ע"ב) שאלמלי לא קבל דוד לשון הרע, לא נחלקה מלכות בית דוד ולא עבדו ישראל עבודה זרה ולא גלינו מארצנו, כלומר שבסבת שנחלקה מלכות בית דוד עבדו ישראל עבודה זרה, דהיינו העגלים שהעמיד ירבעם, ובסיבת העגלים גלינו מארצנו, וכיון שהיה מבטל את יצר העבודה זרה לא היה נחרב הבית ולא גלינו מארצנו.

משה היה ראוי לרשת את הארץ מכח אברהם בירושה, ולא במתנה בלבד שיש לה הפסק

ומהר"ש קלוגר בספר חכמת התורה (פ' שלח, עמ' נג) ביאר ענין זה, על פי מה שאמרו חכמים (במסכת בב"ב דף קטז ע"א) שכל המניח בן כמותו כאילו לא מת, ולכן אם היו ישראל עושים רצונו של מקום, היה אברהם נחשב כחי, ואז היתה תנינת ארץ ישראל לו ובניו, שהיו יורשים מכחו, ואז היה לנו בירושה מהבטחת הקב"ה לאברהם, אבל כיון שלא עשו כאברהם, שהיתה מעלתו שלא הרהר אחר מדותיו

1 וכתב המגלה עמוקות עוד, שבאמת לא שלטו ידי האומות על ביהמ"ק, כמו שאמר שלמה (במלכים א' ט. ח) 'וְהָיְתָה הַזֶּה יְהוָה עֵלְיוֹן', כלומר שיתרומם ההיכל למעלה, ואך בכדי להשביע עיני הרשעים, מלכי האומות, הביאו מלאכים עפר ואבנים, ואת בית זה החריבו השונאים למטה, אבל בית המקדש בהוייתו, שהם יסודי ציון וירושלים, נגזו למעלה כמובא בזוהר בפ' פקודי (בדף רמ ע"ב), וקל וחומר מקרשי המשכן, שש עגלת צב וכל הנלווה אליהם, שנגזזו ת"פ שנה לאחר עשייתו כמובא בילקוט³ ש (בפ' ואתחנן רמז תתכד). ועל פי זה האריך המגלה עמוקות לדרוש את כל תפילת משה 'אָתָּה הַחַלּוֹת' וגו', וסיים, שעל זה אמר משה "אשר מ' אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך", כי באמת אתה עשית הכל, כי המקדש היה מעשה אלהים, ולקח חלקך את ההיכל למעלה, וזהו 'וכגבורתך', שתן גבורה לאומות העולם שייאמרו שכביכול הם עשו, אבל באמת אינו, כי קמחא טחינא טחנו (כמובא באיכ"ר א, מא).

ומקור דבריו מדברי הרמ"ע מפאנו בעשרה מאמרות (מאמר חקור דין ח"א, פכ"ו), ויש למד זאת מדברי הזוהר הללו שבפ' פקודי, שלא שלטו האויבים ביסודי ציון וירושלים אלא נגזזו, ולמד מכך קל וחומר, ומה אם חומת העיר כך, קל וחומר למקדש עצמו, וכמו שאמרו חכמים במסכת תענית (דף כט ע"א) שאפילו תפוחות המקדש ירדה פסת יד ונטלתן מידיהן של כהנים, וסיים, שעל דבר זה נבשר שלמה אחרי תפלתו שלא ישלטו שונאים במעשה ידיו כמ"ש במלכים א' (ט. ג) 'וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהֵי שְׁמֹעַתִּי אֶת תְּפִלָּתְךָ וְאֶת תַּחֲנֻנְךָ אֲשֶׁר התחננתה לפני, הקדשתי את הבית הזה אשר בנתה לשום שמי שם עד עולם והיו עיני ולבי שם כל הימים', וכל זה בזכות מה שהיתה כוונתו ומחשבתו בבית בהבנותו כנגד המקדש העליון.

יתברך כמובא בפירש"י בפ' וארא (בשמות ו, ט), וכמ"ש (בבראשית טו, ו) 'וְהָאֲמֹן בַּה' וַיִּחְשְׁבֶהָ לוֹ צְדָקָה', והם חטאו במרגלים שהרהרו אחר מידותיו ויתברך, לכן אבדו את מעלת אברהם, והיה נחשב כמת, והיה הקב"ה כביכול פטור מליתן לבניו את הארץ כמו שכתב הפרשת דרכים (שם בדרוש ט), וכמו שפסקו הט"ז (סק"ז) והבית שמואל (סק"ח) באבן העזר (בסי' קיד), אך אעפ"כ לא שינה הקב"ה את דבריו ונתן את הארץ מחדש ליוצאי מצרים, ולא מכח אברהם, וכמובא במדרש (במדב"ר טו, ג), אלא שמפני כן גזר עליהם לגלות ממנה ברבות העינים, כי היא מתנה ולא ירושה, ומתנה יש לה הפסק, והכל מפני ששלחו מרגלים שאז גזר עליהם בכיה לדורות כמובא במסכת תענית (בדף כט ע"א), אבל אם משה היה נכנס לארץ, שלא היה לו חלק בשליחות המרגלים, היה הוא ראוי ל'ירושת' הארץ, ועל ידו היה נחשב אברהם כחי, ובפרט שהיה שקול ככל ישראל, וירושה אין לה הפסק ולכן לא היו גולים ישראל ממנה.

מי שמבקש מהש"ת בכל לבו ובכל נפשו נענה

וּבִקְשֶׁתָּם מִשָּׁם אֶת ה' אֱלֹהֵיךָ וּמִצְאָתָּהּ כִּי תִדְרָשְׁנֶהּ כָּל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ (ד, כט). מובא בספר אדרת אליהו (בסוף ספר דברים), שביאר הגר"א מה שפתח הכתוב בלשון רבים וסיים בלשון יחיד, על פי מה שאמרו חכמים במסכת ר"ה (בדף יח ע"א) ששניים נכנסו להתפלל, זה התפלל ונענה וזה לא נענה, זה כיון לבו בתפלתו וזה לא כיון לבו, וזהו 'וּבִקְשֶׁתָּם' לשון רבים, אבל לא ימצא לכולם, אלא להיחיד אשר יכוון לבו אליו, וזהו 'וּמִצְאָתָּהּ' בלשון יחיד, 'כִּי תִדְרָשְׁנֶהּ כָּל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ'.

גם בתשעה באב נדחה לעתיד לבוא יהיה יום טוב ביום ראשון

כתב בתורת משה לחת"ס (דרוש לט' אב), שתמיד הוא היה תמה על שאין אומרים תחנון בתשעה באב שנדחה, שהרי אותו היום אינו קרוי מועד, ולכן אף שהתענית של שבת נדחה למחרתו, מכל מקום המועד שבו לא נדחה. ותיירץ, שזהו שנאמר בזכריה (ח. ט) 'כִּהֵן אָמַר ה' צֹמֵם הַרְבִּיעִי וְצֹמֵם הַחֲמִישִׁי וְצֹמֵם הַשְּׁבִיעִי וְצֹמֵם הָעֲשִׂירִי יְהוָה לְבֵית יְהוָה לְשִׁשֹּׁן וְלִשְׁמִיחָה וְלִמְעֻדִים טוֹבִים, וְהָאֲמֹת וְהַשְּׁלוֹם אֶהְיֶה', ולא יאמר "את תמוז וט' אב, כי תלה זאת הכתוב ב'צום', לומר שאין היום גורם את המועד, כמו ביום ט"ו ניסן וכדומה, אלא ה'צום' הוא גורם, ולכשיבנה ביהמ"ק ויחול ט' באב בשבת, יהיה יום הששון והמועד ג"כ ביום ראשון שאחריו, ביום שהיו צמים. וביאר עוד, שזהו שאמרו חכמים במסכת ר"ה (בדף יח ע"ב) שאם אין שמד רצו מתענים רצו אין מתענים, כי מאחר שתלה זאת הכתוב ב'צום' לכן יהפכו לששון ושמחה, כי כאשר מתענים בימי שמד, די להם בתעניתם שיפְדוּ נפשותיהם מהשמד, אבל כעת שקבלנו עלינו כולנו יחד לצום אף שלא בימי השמד, וזה היה בימי מרדכי, כמ"ש (באסתר ט, לא) 'וְכִאֲשֶׁר קָדְמוּ עָלַי נִפְשָׁם וְעַל זַרְעִי הַצּוֹמֹת וְזִקְנָתָם³', אותן הצומות שקבלו מרצונם יהפכו לששון ולשמחה⁴, ואין היום גורם.

וכן הביא בספר עמודיה שבעה (עמוד ג, דף כג ע"א) בשם פוקי היכלות, שלפי האמת לא נחרב ביהמ"ק, אלא שלח הקב"ה מלאכים והביאו לבנים ועפר ומשרפות סיד ממקום אחר, בכדי להשביע עינו של אותו רשע שבא להחריב ביהמ"ק, והמקדש בעצמו נבלע בארץ, וזהו שקונן ירמיהו (באיכה ה, יז) 'עַל זֶה הָיָה דָוָה לָבְנוּ עַל אֲלֶה שִׁכְנוּ עֵינֵינוּ', כלומר שנעלם מעינינו הבנין לפי שעה והזמן הקצוב אצל הקב"ה, ולפי האמת אינו חרב, ולעתידי יעלה כבראשונה, כמו שאמרו בזוה"ק (בפ' ואתחנן, דף רסו ע"ב) על הפסוק (בתהלים קכו, א) 'בְּשׁוֹב ה' אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן', שלעתידי ישיב הקב"ה שיבת ציון ממש כמו שהיה בראשונה. והביאו החיד"א בראש דוד (פ' ואתחנן), ובמדבר קדמות (מערכת מ אות מג), ובניצוצי אורות על הזוה"ק (בפ' פקודי שם). וכן הביא רבי אליהו האתמרי בספר אגדת אליהו על הירושלמי (יומא פ"ג ה"ח).

ומהר"ש אלפאדרי בספר יקהל שלמה (מערכת ביהמ"ק) הביא מספר יקרא דשכבי (דרוש ק"ח, דף קצד ע"א) שדן בדברי הרמ"ע מפאנו שלמד קל וחומר אם חומת העיר כך כל שכן למקדש עצמו, שהרי מובא בזוה"ק (בפ' פקודי שם) שייסודות הבית נגזזו, אלא שצריך לומר לדעת הרמ"ע שייסודי המקדש נגזזו, אבל המקדש עצמו גבה למעלה, ומה שנצטוו להתאבל אף שהוא קיים, כי לנו הוא נחשב כמו שנחרב, משום שנסתלק ונעלם מעינינו.

2 ובילקוט (ש' שמואל ב' רמז קמה) מובא שאמר הקב"ה לדוד, שאילו היה נבנה המקדש על ידו, היה קיים ולא נחרב, אלא שמאחר גולוי וצפוי לפניו שעתידיים ישראל לחטוא ויפיג הקב"ה חמתו ביהמ"ק ויחריבו, וישראל נצולין, לכן לא יבנה דוד את המקדש.

תשעה באב לעתיד לבוא יהיה לו דין משתה ושמחה כמו ימי הפורים
ויש לציין בזה למה שכתב בהגהות נחל אשכול על ספר האשכול (הלכות ט' באב), שלעתיד לבא שתשעה באב יהיה מועד, אם יחול בשבת, צריך לדחות את הסעודה, כמו בפורים המשולש שאין מקיימין הסעודה בשבת כדי שיהיה ניכר כמ"ש בירושלמי מגילה (פ"א ה"ד), ומאחרין סעודתו ולא מקדימין⁵.

עתידי יום תשעה באב להתהפך ליום קדוש כמו השבת, והם יהיו שלושה ימים

ועוד יש לציין בזה, למה שכתב רבי צדוק הכהן מלובלין בספר דברי חלומות (אות יט), שהראוהו בחלום שלעתיד לבא יהיה שבת שלושה ימים וכן תשעה

באב יהיה שלושה ימים, וביאר לגבי השבת, שאז יתקנו כל חלקי נפש רוח ונשמה, שאז זוכה להשיג קדושת שלושת ימי השבתות שבעולמות בריאה יצירה עשייה, ולגבי תשעה באב ביאר, שהקדושה שתהיה בו אז, שיהיה יום טוב, אינו מצד ישראל שקידשוהו, שהרי הם אדרבה חטאו וגרמו שיהיה יום פורעניות, רק לעתיד כשהיו חטאיכם כשנים הללו שסדורות ובאות מששת ימי בראשית כמו שאמרו במסכת שבת (בדף פט ע"ב), שאז כשגל ילבינו ויתהפכו לזכויות, על ידי שכך היה רצון השם יתברך מששת ימי בראשית שיהיה כן. ונמצא שעיקר הקדושה בו רק מה שכך היה רצון השם יתברך בתחילת הבריאה, והוא הקדושה הקבועה וקיימת תמיד כקדושת השבת, אלא שאינה מתגלית אלא לעתיד אחר התיקון, ועל כן גם הוא יהיה שלושה ימים, ששיגו בו הקדושה בכל חלקי נפש רוח נשמה שבאדם.

⁴ וכפי מהות ה'צום' כן מהות השמחה, ולכן תשעה באב שהוא חמור שבד' הצומות, אקרי 'מועד' ממש, משא"כ שאר הצומות, שאף הם יתקנו לעתיד למועדים ולשמחה, אך לא מצינו שנקראו 'מועד' גם בזמן הזה.
⁵ וצריך לומר שזה דוקא אם תהיה רק חובת סעודה ומשתה כעין פורים, אך אם יהיה יום טוב ממש, דמי לכל יום טוב שחל בשבת.

³ בדרשותיו (ח"ב, בדף צג ע"א) הביא זאת החתם סופר בשם שו"ת הרשב"ץ (ח"ב סי' רע"א). וביאר זאת על פי דברי הרמב"ן (בספר תורת האדם ענין גלות ישנה, ד"ה קרי להו ששון), שבימי מדרכי לא היה 'שמד' כלל, כי היו 'כל' ישראל בהשקט ושלוה תחת אחשוורוש, משא"כ היום, אף אם במדינה אחת יושבים ישראל בהשקט ומנוחה, במלכות אחרת סובלים ישראל צרות ושמדות.

”בעת ההיא יקראו לירושלים כסא ה'” (ירמיה ג, יז)

משיעור יום ג' ואתחנן תשע"ב

הרע ברחמים, ויש בכח הלימוד והמצווה שעוסק בה במקומו לברר כל טוב השייך לשורש נשמתו ולהשיבו למקומו אף אם הוא נמצא בריחוק מקום הרבה ממנו, וזהו מפני שיש לו ידיעה מהשיי"ת. אבל כשאין לאדם התבוננות וידיעה מהשיי"ת, צריך הוא לעבור טלטולים וגלות בכדי לבטל את הרע ולגלות את הטוב. וזה שאמרו בזוהר פ' פקודי (בדף רנד ע"ב) שהכל במחשבה אתברירו.

ולכן בזמן שבית המקדש קיים, והייתה ידיעה מהשיי"ת, התברר הכל מכח בית המקדש, ולא היו צריכים לגלות וטלטול. אבל כשנחרב בית ה', ונסתרה הידיעה ממנו יתברך, היו צריכים לגלות למקום אומות העולם, וזה שאמרו במסכת פסחים (בדף פז ע"ב) שלא הגלה הקב"ה את ישראל לבין האומות אלא כדי שיתווספו עליהם גרים, שהם ניצוצי הקדושה והטוב שנפלו בטומאת העמים.

מדרגה זו שמברר הכל ממקומו נקראת 'שכיבה' ונאמר ביעקב אבינו

וענין זה שכל בירור הניצוצות נעשה ממקום האדם בלא שייצטרך לטלטול, נקרא 'שכיבה', והוא מה שדרשו בתיקונ' א (שם בדף נ ע"ב) על הנאמר ברות (ג, ז) "ותגל מרגלותי ותשכב" שהוא ענין ה'שכיבה' ובירור הטוב ממקומות הנמוכים, וכפי שנאמר בה עוד (ג, יג) "ליני הלילה והיה בבוקר אם יגאלך טוב יגאל, ואם לא יחפוץ לגאלך וגאלתיך אנכי", שאם יהיו במדרגה של שכיבה, ויעשו מעשים טובים, יתברר הכל ממקום בלא טלטול, ואף 'אם לא יחפוץ לגאלך', היינו שלא ירבו ישראל במעשים, כיון שיש להם מחשבה על השיי"ת, 'וגאלתיך אנכי'.

וזה שנאמר ליעקב (בבראשית כח, יג) "הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך", ואמרו במסכת חולין (בדף צא ע"ב) שקיפל הקב"ה את כל ארץ ישראל תחת יעקב, היינו שענין השכיבה הוא שכל ניצוצות הקודש יבואו אליו למקומו, ועל כן אינו נצרך לענין "נע ונד תהיה בארץ" (בראשית ד, יב), שהוא טלטול ויגיעה על מנת להשיב אליו את הטוב הקשור לשורש נשמתו, אלא הכל נעשה בכח תורתו ותפילתו שעוסק בהם ממקומו. וזה שאמר משה (בדברים ג, כג) "ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר" שהוא ר"ת גימט' נד, שעל ידי שיכנס לארץ ישראל, יבטל לגמרי את הגלות, כי יוכל לבוא שם למדרגת 'שכיבה', לברר את כל ניצוצי הקודש ולגמור את התיקון.

וזה נעשה על ידי מידת יעקב שהוא כלליות מוחין דקטנות ומוחין דגדלות, כי נקרא 'יעקב' על שם מוחין דקטנות, ונקרא 'ישראל' על שם מוחין דגדלות. ויעקב הוא כלל נשמות ישראל, ולכן בכל אחד מישראל יש בכל יום ויום את ענין זה, שיש לו חשק ושמחה בעבודת השיי"ת מפני שנשפע לו מוחין דגדלות, ויש זמן שעובד את השיי"ת בלא דעת וחשק גדול, מפני שאין לו אלא מוחין דקטנות.

והאדם מואס במוחין דקטנות ואינו חפץ בהם כלל, אלא רוצה תמיד להיות במוחין דגדלות, אבל באמת עיקר השגת הגדלות הוא על ידי

כל מה ששיגו לעתיד בבית השלישי, יהיה דוקא מכח זכות מה שתקנו בזמן הגלויות

כתיב בבראשית (א, ה) "ויקרא אלהים לאור יום ולחושך קרא לילה", ואמר רבי שמעון בתיקונ' ז (תיקון כא בדף נ ע"א) ויקרא אלהים לאור יום, אלו ישראל שיהיה שלטונם בזמן הגאולה, ולחושך קרא לילה, אלו הרשעים שיאבדו בחושך. "ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד", ערב הוא יצחק, בוקר הוא אברהם. וזה שכתוב (ברות ג, יג) "חי ה' שכבי עד הבוקר", ובאותו הזמן יהיה הלב שומע והלב רואה, כי תחזור השכינה לירושלם והנשמה להתיישב בלב, ויתקיים הכתוב בישעיה (ל, כ) "ולא יכנף עוד מורין והיו עיניך רואות את מוריך", שהוא ראיית הלב, ויתקיים מה שכתוב (במדבר ז, טו) "וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפורת מבין שני הכרובים", שהוא שמיעת הלב. ויעברו מן העולם כל העננים המכסים על התפילות כמ"ש (באיכה ג, מד) "סכותה בענן לך מעבור תפילה", ויאירו העיניים שהם בית ראשון ובית שני, שעל ידם יעלו התפילות.

וביאור הדברים, שמטרת הבריאה כולה תתקיים באותו היום בו יהיה ה' אחד ושמו אחד ויבנה בית מקדש השלישי, ובנין הבית שלישי הוא כנגד יעקב, ובנייתו הוא על ידי דרך עבודתם של אברהם ויצחק. הדרך של אברהם הוא החסד, והחסדים הם מוחין דגדלות, והוא ענין בית ראשון שהיה בגדולה. ויצחק הוא כנגד מוחין דקטנות ובית שני. וזה "ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד", שעל ידי ה'בוקר' שהם מוחין דגדלות, ו'ערב' שהם מוחין דקטנות, על ידי שניהם, יתקיים 'יום אחד', שהוא הבית השלישי וכנגד יעקב.

כי צריך דוקא לשלימות המוחין בידיעה מהשיי"ת, הן בקטנות והן בגדלות. ובאותו הזמן ישיגו כולם בגדלות ה' בכל זמן ובכל שעה, והוא ענין הכתוב בירמיהו (לא, לג) "כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם", שהוא שלימות מוחין קטנות וגדלות, שהם כנגד שמיעה וראייה. הראייה היא כנגד הגדלות, והשמיעה היא כנגד הקטנות. וכל רדיפת המחשבה והלב של הבריות, תהיה להשיג מגדולת הבורא ב"ה.

כי עתה יש את טומאת עמלק בעולם הנמשכת מחורבנות הבית הראשון והבית השני, ונעשו עננים המכסים ומסתירים את האמונה בהשיי"ת בראיית ושמיעת הלב, ולכן אין התפילות מכוונות כראוי מכל הלב. וכשתבטל הסתרה זו, תתגלה המשמעות של בית ראשון ובית שני, וכל הגלויות שעברו עם ישראל בכל הדורות. וכל מה ששיגו לעתיד בבית השלישי, יהיה דוקא מכח זכות מה שעברו מחורבן בית ראשון ובית השני, והם יהיו העיניים שעל ידם יוכלו לראות ולהשיג את כל הטוב הצפון לעתיד לבוא.

כשיש לאדם מחשבה על השיי"ת אינו נצרך לטלטולים ומתקן הכל ממקומו

וענין המוחין הוא, שכשיש לאדם ידיעה מהשיי"ת, כל עבודתו היא במדרגה גדולה, ובכל לימוד ומצוה שעושה, מגלה את הטוב ומבטל את

העביות שבאדם אינה מזדככת אלא על ידי קטנות וגדלות

וענין מוחין דקטנות הוא כדי שישגי האדם את גילוי ידיעת השי"ת מדרגה אחר מדרגה. כי הגדלות היא כנגד השמש ומשה רבנו, והקטנות היא כנגד הלבנה ויהושע, כמו שאמרו בבבא בתרא (בדף עה ע"א) שפני משה כפני חמה ויהושע כפני לבנה, כי השגת המוחין דקטנות שהם כנגד שם אלהים והטבע, הוא על ידי אור דק הנמשך ממוחין גדלות שהם כנגד שם הוי"ה, וכחמה המאירה ללבנה. כי אע"פ שהאדם מאמין בהשי"ת ואמיתות התורה, כיון שבגוף יש אחיזה לקליפת נוגה שהוא טוב ורע, יש בו אפיקורסות, והוא מְנַגֵד לאמונה בהשי"ת, והאמונה בו יתברך תמשך לליבו מדרגה אחר מדרגה, שעל ידי הקטנות וההליכה בדרך הטבע בעבודת השי"ת תתבטל טומאת עמלק, ויזדכך הלב עוד ועוד, עד שיוכל להשיג שם את ידיעת השי"ת.

ולכן בכדי להסיר את האפיקורסות מהלב צריך לילך כסדר, שיעבוד להשי"ת בקטנות ואח"כ יבוא לגדלות, ולפי הצורך יוליכו אותו משמים מקטנות לגדלות, שכשיוכל לבוא לידי גאות בגדלות הדעת, תיכף יוליכו אותו למוחין דקטנות, וכשיגלה אלקות בדרך הטבע והקטנות, מבטל בזה את עמלק התולה את דרך הטבע במקרה - ויוכל לחזור לגדלות שהוא דרך הנהגה ניסית והשגחה עליונה. וככל שיגלה יותר את האלקות כשהוא בקטנות, כך יוכל להשיג את גדולת המוחין בעבודתו בלא שינתגה, ותהיה לו שמירה והגנה מהגאות. ועל כן צריך בעסק התורה ועבודת השי"ת סבלנות הרבה, עד שיוכל לעבוד את השי"ת במידה שוה בכל מדרגה בין בקטנות ובין בגדלות.

כשמתקן ענין הקטנות, הטבע והדין נהפכים לו לעזר ורחמים

וכך היא דרך הצדיקים, שמהפכים הדין לרחמים, את הקטנות לגדלות, והיינו שהצדיקים אינם חפצים להטריח לקונם בהנהגה ניסית, והם הולכים בקטנות ובדרך הטבע ותפילה, עד שהטבע נהפך להם לעזר וסיוע והכל מסייעים אותם. והוא סוד מה שמובא בזוהר פ' מקץ (בדף קצח ע"א) שהשכינה נקראת 'עת' שהוא כנגד הנהגה במידת הדין ודרך הטבע, וכשיכולה להפך לעזר וסיוע לאדם נקראת 'בעת ההיא', ולאחר שהטבע נהפך לעזר וסיוע לאדם נקראת 'עתה' שהוא מוחין גדלות והרמת הראש, כמ"ש (בתהלים קמא) "ועתה ירום ראשי" וכמובא בזה"ק שם (בדף קצח ע"א). וזה שנאמר באברהם (בראשית כא, כב) "ויהי בעת ההיא ויאמר אבימלך ופיכול שר צבאו אל אברהם לאמר, אלהים-עמך בכל אשר אתה עושה", היינו שראה אבימלך את המדרגה שהשיג אברהם שהיא 'בעת ההיא', ששם אלהים-והטבע נעשה לו לעזר ורחמים.

עיקר דרך התפילה והתחנונים היא כשבא האדם לפני השי"ת בקטנות ובדרך הטבע

ולְהַפֵּךְ הטבע והדין לרחמים, שיהיו תמיד לעזר וסיוע לאדם, זוכים לזה על ידי תפילות ותחנונים. כי האדם אינו מתפלל ומתחנן להשי"ת מפני שחושב שהשי"ת יודע את מחשבותיו, ואינו מבין מדוע בשעת התפילה צריך שיעמוד לפניו יתברך ביראה כלפני המלך, מאחר שבכל הזמנים אינו צריך לעמוד ביראה כבשעת התפילה, אע"פ שהוא תמיד נמצא ומשיג על כל הבוראים ו'מלא כל הארץ כבוד'. אבל כשהולך בדרך הטבע ובקטנות לפני השי"ת, יוכל להתפלל ולהתחנן בתפילתו, כי רצה הקב"ה שילך האדם בתפילה דוקא בדרך הטבע, ויפרש את דבריו בתפילתו כאילו עומד לפני מלך בשר ודם, ועשה הקב"ה שילך האדם בתפילה מעולם לעולם ומהיכל להיכל, עד שבתפילת העמידה יכנס לפני ולפנים ויעמוד לפניו יתברך בתפילה. כי דוקא כשהולך בתפילה בדרך הקטנות והטבע, יכול לבטל את כל האפיקורסות וטומאת עמלק, ולגלות את האלקות והמלכות של השי"ת בדרכי הטבע וסדר ההשתלשלות.

ישראל היו צריכים לתקן את הקטנות ולכן יהושע הכניסם לארץ ולא משה

וזה שאמר משה "ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר", שמאחר שמשה רבנו היה ענין גדלות הדעת, רצה לילך בקטנות, שהוא על ידי ריבוי תפילות ותחנונים ובדרך הטבע, כדי להכנס לארץ ישראל ולהשלים את התיקון, כי בזה יבוא לשלימות קטנות וגדלות, כמ"ש ביעקב "הארץ אשר אתה שוכב עליה" כאמור, והשיבו הקב"ה "רב לך", היינו שאתה הוא ענין הגדלות, ולכן אינך יכול להכנס לארץ שהיא גם גדלות, כי מאחר שיש עוד ניצוצות קדושים לברר ולהעלות, שזה דוקא על ידי קטנות, מדרגה אחר מדרגה, לכן מי שיוכל להכניסם הוא יהושע, שהוא כנגד הלבנה והקטנות. ואם היה משה נכנס לארץ היה מביא את

הקטנות, וזהו "ותגל מרגלותיו ותשכב" שישגי האדם את המעלה של ביטול הגלות שלו דוקא על ידי שיתקן ענין מוחין דקטנות, וזה "ותגל מרגלותיו ותשכב" שהוא דוקא ברגליו והקטנות.

כשאדם בגדלות ומתגאה בדעתו משאיל בזה את הדעת לסט"א שתוכל להתרבות

כי כשיש לאדם דעת בהירה שהיא גדלות, הוא מתגאה בדעתו, ונעשה בזה אחיזה לחיצונים, ועבודתו ותורתו בגאות, ובה הוא נותן חיות לכל ניצוצות הקודש השייכים אליו משורש נשמתו שנמצאים בשבי במקום הטומאה, ונעשה בזה תקומה לטומאה, ועל כן צריך להטלטל וליילך למרחק בכדי שתישבר גאוותו וישיב אותם אל הקדושה.

כי באמת לסט"א אין את ענין ה'דעת', ולכן אינה יכולה להתרבות, כי כל פריה ורביה היא על ידי הדעת כמובא בתיקון"ז (בתיקון סט, בדף צט ע"א), ולכן אמרו במסכת ברכות אלא שהיא יונקת מהדעת הקדוש, וכל עליו, כי אין דעת בטומאה, אלא שהיא יונקת מהדעת הקדוש, וכל ידיעת אמת, היא דעת קדוש, וכשאדם מתגאה וחושב 'אני יודע', הוא משאיל בזה את הדעת הקדוש לסט"א, כדי שתוכל להתרבות ולהוליד עוד ניגודים לקדושה, וכך מתרבה הגאווה בעולם ומתרחקים מהגאולה.

הקטנות שיש לאדם היא שמירה והגנה עליו

וכדי שלא תהיה אחיזה לסט"א בדעת, לכן יש מוחין דקטנות קודם שיש מוחין גדלות, ועל ידם היא השמירה שלא תהיה יניקה לחיצונים בזמן של הגדלות והדעת. וענין מוחין דקטנות הם הסתרת הדעת, והוא ענין הסתרת 'משה' בשם שנתנה לו בתיה, ולא נקרא בשם שנתנה לו יוכבד כמו שאמרו במדרש (בשמו"ר א, כו). כי משה רבנו היה ענין גדלות הדעת, שהיה כולו קודש בהשגת מוחין גדלות בידיעת השי"ת, ומאחר שהיה בבית פרעה, שהוא מקום תוקף הטומאה, היה צריך להסתירו כדי שלא ינקו מקדושתו, ולכן סיבב השי"ת שיקראו לו בשם 'משה' שנתנה לו בתיה [ומפני שהיה מהותו ושמו בקטנות, לכן היה כל חייו בגדלות, ולא בקטנות, כי הקטנות היה אצלו בטבע, כמו שאמרו במסכת ברכות (בדף לע ע"ב) שאצל משה היראה מלתא זוטרתא היא, ולא היה צריך עבודה במוחין דקטנות].

עמלק הוא שמחדיר באדם לבזות את זמני הקטנות

וקטנות הוא בדרך הטבע והסתרה, ולכן בענין זה הוא עיקר הנסיון, אבל גדלות היא הנהגה שלמעלה מדרך הטבע, כי בגדלות המוחין יש לאדם ידיעה בגדולת השי"ת, ולכן נעשה איתו הנהגה ניסית. ועיקר המלחמה היא לרצות גם את הקטנות וגם את הגדלות, ולעבוד את השי"ת בכל זמן ובכל מדרגה. והנלחם על הפירוד בין הקטנות לגדלות הוא עמלק, כי גדלות הוא כנגד אותיות י"ה, וקטנות היא כנגד אותיות ו"ה, ועמלק רוצה להפרידם, בכדי שבזמן שיהיה האדם בקטנות, יחלש בדעתו, וילחום בו עמלק וינצחו.

ולכן כשיצאו ממצרים היו במוחין גדלות כמ"ש (בשמות יד, ח) "ובני ישראל יוצאים ביד רמה", וראו הנהגה ניסית למעלה מהטבע, אבל כשבא עליהם עמלק כשהיו בקטנות, הייתה המלחמה עימו בדרך הטבע. והגדלות היא כנגד הידים והקטנות הם כנגד הרגלים, ולכן היה משה נלחם בעמלק על ידי הידים כמ"ש (בשמות יז, יא) "והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל", אבל יהושע הלך ללחום בו בדרך הטבע, שהוא כנגד הרגלים, ולכן שיבר יהושע לעמלק את ידיהם ורגליהם כמובא באמרי פנחס (פ' בשלח, אות קז), שהוא מידה כנגד מידה על שרוצים להפריד בין הידים והרגלים, בין י"ה לו"ה. וכן מחיית זכר עמלק במגילת אסתר נעשה דוקא בדרך הטבע והקטנות.

בזמן שיש לאדם מוחין דקטנות הוא עיקר הביורר

כי אחיזת החיצונים היא דוקא בשם אלהים-בגמט' הטבע, שעל ידי שיש להם תוקף ואחיזה במחשבות של ישראל, שמחלישים את אמונתם ונותנים מציאות לטבע ולהפריד את הטבע מה' אלהים-חיים, ניתן בזה כח לשם אלהים אחרים להתכלל בשם 'אלהים' דקודש, ונעשה להם חיות ותקומה. ולכן כל בירור הניצוצות הקדושים הוא דוקא בעת המוחין דקטנות, כי דוקא אז מבטלים את האחיזה של הסט"א, וזה שאמרו בגמ' סנהדרין (בדף צז ע"א) שמשויח בא בהיסח הדעת, כי אע"פ שיהיו ניסים גדולים בזמן הגאולה שהוא מוחין גדלות, קודם לזה יהיה קטנות שהוא בדרך הטבע דוקא, ויתגלה משיח בהיסח הדעת שהוא בדרך הטבע.

כל ישראל לגדלות קודם שתיקנו מוחין דקטנות, והיו נאבדים מהם כל הניצוצות הקדושים הישיכים להם. וזה שאמר משה (בדברים א, לו) "גם בי התאנף ה' בגללכם", היינו מפני ישראל עדיין לא תיקנו כראוי את ענין הקטנות, מפני שעל ידי חטא מי מריבה לא ראו ישראל איך שכל הטבע משתנה בכח הדיבור והתפילה על ידי הדיבור לסלע, ועדיין לא השיגו את המדרגה שעל ידי הדיבור והתחנן - הטבע והדין נהפך לסיוע ורחמים.

מחטא המרגלים נמשך תיקון הקטנות לדורות וט"ו באב הוא התקומה והגדלות
ואם לא היו שולחים מרגלים ומוציאים דיבת הארץ רעה, היו מתקנים את כל מה שהכעיסו לפני ה' במדבר, ומכח האמונה בהש"ת לכבוש לפנייהם את הארץ, היו מבטלים טומאת עמלק, ואף משה היה מכניסם לארץ, כי היו מתקנים בזה את ענין הקטנות בשלימות. אבל מפני שנעשה חטא המרגלים, נמשך תיקון ענין הקטנות ובירור העבודה בדרך הטבע וההסתרה לדורות, והוא ענין תשעה באב והחורבנות והגלויות שנעשו בכל הדורות, ולכן היו צריכים ליהושע שהוא כפני לבנה והקטנות שיכניסם לארץ, כדי שיתקנו את ענין הקטנות ואח"כ יבואו לגדלות. והגדלות אחר הקטנות הוא ענין ט"ו באב הבא לאחר תשעה באב, שאין אומרים בו תחנן ואין מתענים בו, כי בו פסקו למות מתי מדבר כמובא במסכת תענית (בדף ע"ב), שנרמז בזה שנפסק הקטנות הנמשך מחטא המרגלים, ויכנסו לארץ שהיא כנגד הגדלות. אלא שאינו גדלות כמדרגת משה רבנו, כי בט"ו באב תש כוחה של 'חמה' כמובא במסכת בבא בתרא (בדף קכ"א ע"ב), שהיא ענין הגדלות. והוסיף משה רבנו ליהושע את האות יו"ד, שרמז לו בזה י"ה יושען מעצת המרגלים כמובא במדרש (במדבר יח, כא), שזוהו ענין הקטנות. כי י"ה הם כנגד הגדלות, וכנגד ט"ו באב, ובה נעשה תקומה לישראל כי י"ה הוא ר"ת הושע ישראל, וכנגד ט"ו באב.

תיקון הקטנות הוא על ידי שלא ישכח האדם את ירושלים ואת שם שמים שמתחלל

והוא כלל, שאחר הקטנות תבוא הגדלות, עד שימחה זכר עמלק, ויתברר בזה כל הניצוצות הקדושים הצריכים להתברר בעבודת הש"ת בדרך הטבע דוקא בכדי לבטל את עמלק התולה הכל בדרך הטבע, וכאשר לא יהיה חשש מאחיזת החיצונים בתורת ועבודת הש"ת, ידעו הכל את הש"ת למעלה מדרך הטבע, ויראו איך שהכל הוא הנהגה ניסית, כמ"ש (בירמיה לא, ג) "כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם", היינו בכל המדרגות.

ולכן הדרך שיתעלה וישיג האדם את השמירה וההגנה על המוחין דגדלות והחשק והשמחה בעבודת הש"ת, היא שישמור את ימי בין המצרים ותשעה באב שהם ימי הקטנות, ויחזק אותם במחו ובליבו. כי כל מה שזוכה האדם לדעת וגדלות בתורה ובתפילה הוא על ידי הקטנות, והקטנות של תשעה באב ובין המצרים נמשך על פני כל השנה.

כי טומאת עמלק היא המחשבה שכל המצב של ישראל כעת בגלות הוא טבע, והיא טומאה גדולה שמחדיר עמלק בישראל, שישכחו את הש"ת, וישכחו את בית המקדש ואת הגאולה, ולא יתנו את הלב והדעת בכל יום ובכל שעה על השכינה שבגלות, ועל כבוד עם ישראל שירד מטה מטה ונמצא בעפר, ועל שם שמים שמתחלל. שכל זה על ידי התפיסה והמחשבה שכל מה שקורה סביבנו הוא טבע ואין לנו לסמוך אלא על 'כוחי ועוצם ידי', וכך נעשה התרחקות מהתפילה והתחנונים.

וכשנדקדק אחרי חדרי הלב להוציא את כל האפיקורסות והמחשבה שהגלות והמדרגה של ישראל היא טבע, נבין שכל הקטנות שיש כעת בעולם, אינו אלא בכדי שתהיה התפילה שלנו בדרך הטבע, ונאמין שכל הטבע אינו אלא לבוש שלו יתברך, כמ"ש (בתהלים פד, יב) "כי שמש ומגן הוי"ה אלהים", ששם אלהים-ם בגימט' הטבע מסתיר לשם הוי"ה שהוא גילוי הדעת והרחמים, שכל זה אינו אלא כדי שתבטל הגאות, ויתקנו ישראל את מדרגת האמונה בדרך הטבע ויתפללו לפניו יתברך בתחנונים, ובזה ייפך כל הטבע לעזר וסיוע לישראל כמ"ש 'ואתחנן אל ה' בעת ההיא', ויתקיים בנו 'אלהים-ם עימך בכל אשר אתה עושה'.

כשיזכור את ירושלים בכל עבודתו זה יהיה לו לקטנות ויהיה שמור מן הגאות
והדרך לתקן את המוחין דקטנות כראוי, ושיוכל האדם לשמר את גדלות המוחין מן הגאות, הוא על ידי שיתקן בכל יום את המוחין דקטנות

קודם שיוליכו אותו מן השמים לקטנות, ובה יוכל להיות כרצונו, אם בקטנות ולעבוד להש"ת בדרך הטבע ותחנונים, אם בגדלות המוחין בעסק התורה. ותיקון המוחין דקטנות בכל יום הוא על ידי ענין בין המיצרים ותשעה באב, היינו שיזכור את ירושלים בכל תפילותיו ועל שולחנו ובכל מעשיו, שיהיה הכל מתוך זכר לבית ה'. וכפי שאחרי תשעה באב שהוא קטנות, בא גדלות, שהוא ט"ו באב, כך אחרי כל זמן שיזכור את ירושלים והגלות ושם שמים מכל ליבו, יזכה למוחין דגדלות שיהיו שמורים מגאות, כפי שכך הוא בכל לילה, שאחר התיקון חצות שהוא כנגד הקטנות, צריך האדם לעסוק בתורה שהוא כנגד הגדלות, שזוהו כנגד ט"ו באב, וכמו שאמרו במסכת בבא בתרא (בדף קכ"א ע"ב) דלא מוסיף יסף, שט"ו באב מרמז על הגדלות שבעסק התורה לאחר תיקון חצות, וכמו שהביא הרמ"א בשו"ע (יו"ד סי' רמו סעיף כג).

כשימחה זכר עמלק תהיה ירושלים לכסא ה' וכל הטבע יגלה את כבודו יתברך
ובזה שזכר את ירושלים מבטל את טומאת זכר עמלק, כי עמלק פגם בכסא ה', וירושלים היא כנגד כסא ה' כמ"ש (בירמיה ג, ז) "בעת ההיא יקראו לירושלים כסא ה'", שדוקא על ידי ענין 'בעת ההיא', שהוא היפוך הטבע לעזר ורחמים שנעשה על ידי הזיכרון בירושלים, מתקנים את הקטנות ומבטלים את עמלק, ועל כן נאמר בזכריה (יד, ד) "ועמדו רגליו על הר הזיתים", שהרגלים הם כנגד הקטנות, והמשמעות בזה שלעתיד יהיה הגילוי עד למטה במקום הטבע והקטנות, וזה שאמרו בזוהר פ' פקודי (בדף רנ"ב ע"א) שכך ייתר רגליו ברגליו צפה לרגלו של משיח כמו שביאר הארז"ל (בשער הגלגלים הקדמה טו), וכמ"ש (בתהלים סח, לה) "תנו עוז לאלהים-ם", שהוא נתנית כח כביכול להש"ת לגלות את כבודו בדרך הטבע.

על ידי שהיה דוד רגיל בתפילות ותחנונים בקטנות ובדרך הטבע לפני הש"ת כבש לא"י

והוא כלל, שאחר הקטנות נעשה על ידי דוד המלך שהיה בבחינת מלכות דמלכות, שהוא סוד "רגליה יורדות מות" (משלי ה, ה), ועל ידו הוא החיות לכל הניצוצין שבשבי בסוד 'דוד מלך ישראל חי וקיים' (ר"ה כה ע"א), כי מפני שכל דרכו היתה בתפילות ותחנונים בדרך הטבע, שלכן היה יכול לתקן את ענין הקטנות. ולכן הוא יכל לכבוש את ארץ ישראל, כי ארץ ישראל היא גדלות, ואי אפשר לבוא לארץ ישראל אלא על ידי קטנות. כי ארץ ישראל היא כשואבת לכל הניצוצין שנפלו בשבי, ועל ידה נעשה להם תקומה, אלא שלזה צריך את ענין הכתוב 'ארץ אשר אתה שוכב עליה' כאמור, שהם גדלות וקטנות יחד, ודוד המלך הוא שיכל לרדת לקטנות, משא"כ משה שהיה גדלות כאמור.

כי דוד היה אדמוני כמ"ש (בשמואל א' טז, יב) "והוא אדמוני", שהיה מסיטרא דשמאלא כמו שאמר הרעיא מהימנא בזוהר כי תצא (בדף רפ"ב ע"א), וזה ענין דוד המלך שהיה הולך בקטנות, וכל כוחו היה בפה בתפילות ותחנונים, שהוא כל ענין ספר התהלים. ולכן אמר (בתהלים כב, ז) "ואנכי תולעת ולא איש", שהוא כנגד תולעת שני, שהיא גוון אדום כמובא במסכת גיטין (בדף ס"ט ע"ב), כי על ידה דוד מכלה את עמלק, שדוד מרמז לתולע המכלה את העץ, שהוא האילן הטמא המרמז לעמלק שהוא בגימט' 'עץ' במילואו (ע"ן צד"י והאותיות), ובה נכלל בגדלות כמ"ש בזוהר פ' תרומה (בדף קל"א ע"א) שתולעת שני הוא כנגד ט"ו באב. וזהו שנאמר באיכה (ד, ה) "האמונים עלי תולע", שהוא ענין האמונה והתפילה להש"ת דוקא בקטנות, 'האמונים' בגימט' קומה ע"ה, שהקומה היא דוקא מהקטנות, כפי שמתחילים לקום ולשמור את הלימוד בלילות מט"ו באב. ולכן 'דוד' הוא בגימט' יד, שהוא ענין הגדלות, אבל אעפ"כ היה יורד לקטנות כנגד הרגלים, כמ"ש (בשמואל א' י"ד, יד) "דוד הוא הקטן". וזה 'האמונים עלי' בגימט' 'אהרון' שהוא כנגד הנצח, 'תולע' הוא דוד וכנגד ההוד, וכמובא בזוהר (כי תצא שם) שאהרון ודוד כנגד נצח והוד שהם תרי רגליו, והם חסד וגבורה, גדלות וקטנות, וכנגד שם אבגית"ץ בגימט' 'תולע', הנכלל נצח בהוד, גדלות בקטנות, כי הוא כנגד יום א' שהוא החסד, אבל הוא משם מ"ב שהוא גבורה כנודע, כי הוא חסד שבגבורה, שמתגלה החסד והגדלות דוקא מתוך הגבורה והקטנות. וזה 'ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד', שעל ידי הקטנות שהוא 'ערב', נתגלה ה'בוקר' שהוא הגדלות, ובכללות שניהם הוא 'יום אחד', שיתבטל עמלק ויתקיים "והיה ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד".

לציבור הקוראים היקר

הדפסת העלון כרוכה בהוצאות רבות, העלון יוצא בצמצום והביקוש עצום. ניתן לתרום בעמדות נדרים פלוס לעמותת יד להועיל עבור 'משולחן שלמה', ולציין ההקדשה. או בהעברה: בנק: מזרחי טפחות (20) סניף: 417 (גאולה) מס' החשבון: 521025 שם העמותה: 'יד להועיל' - עבור העלונים, ולציין את שם ההקדשה.

לבקשת רבים ניתן לשמוע בקו 'שיעורי הינוקא'

עובדות והנהגות מחיי ואורחותיו של הגאון הינוקא מו"ר שליט"א בשלוחה 4 מאת הגאון הרב יחזקאל צמח שליט"א ות"ח נוספים. כמ"כ ניתן להאזין לשיעורים האחרונים ומאמר יומי.

מספר הקו 02-5-306-506

האזינו ותחי נפשכם